

Lichtstralen op den Akker der Wereld.

III.

Iets over Java's overgang tot het
Mohammedanisme.

door

H. ZEYDNER.

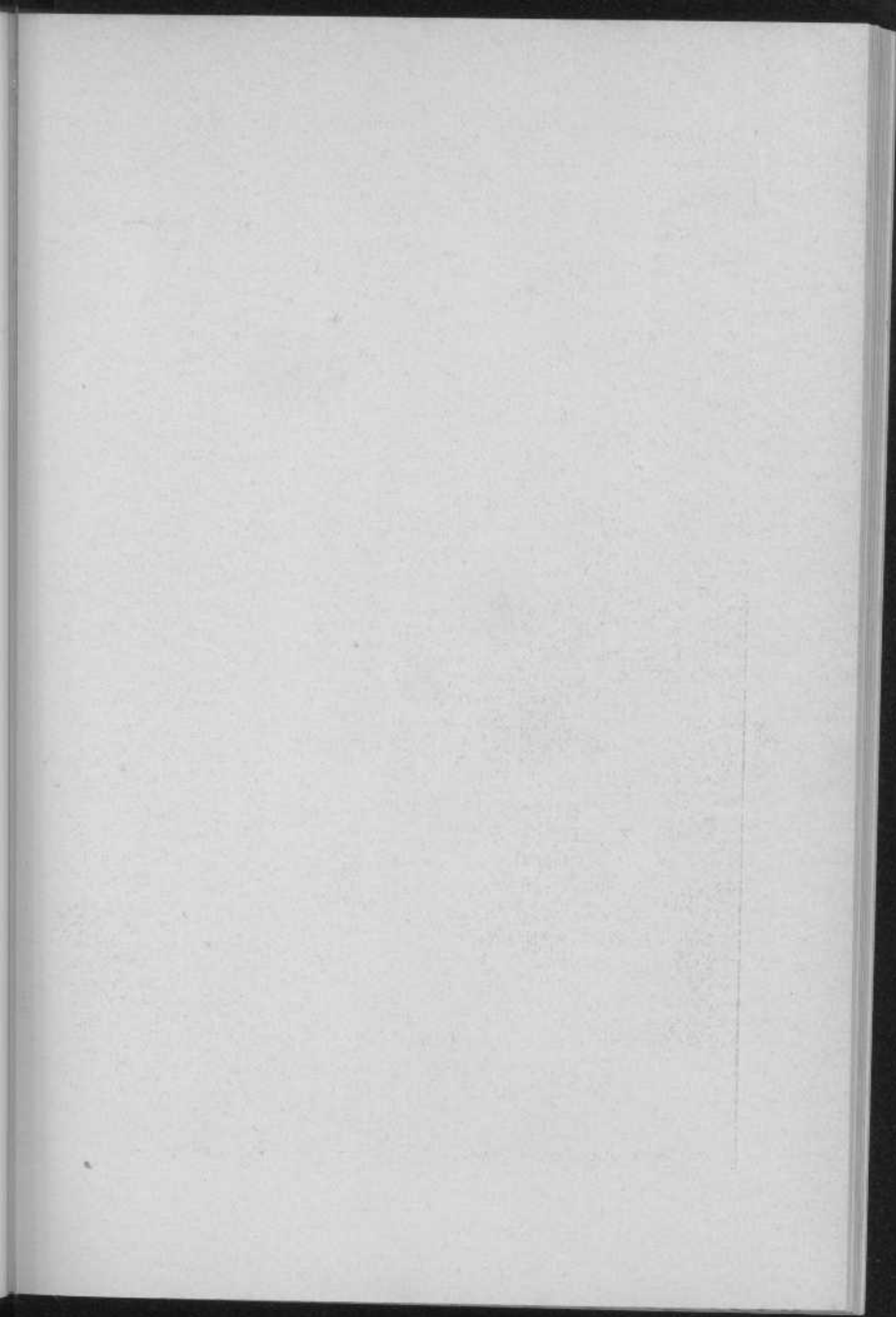
Hilfsstellen an den Akker des Werts.

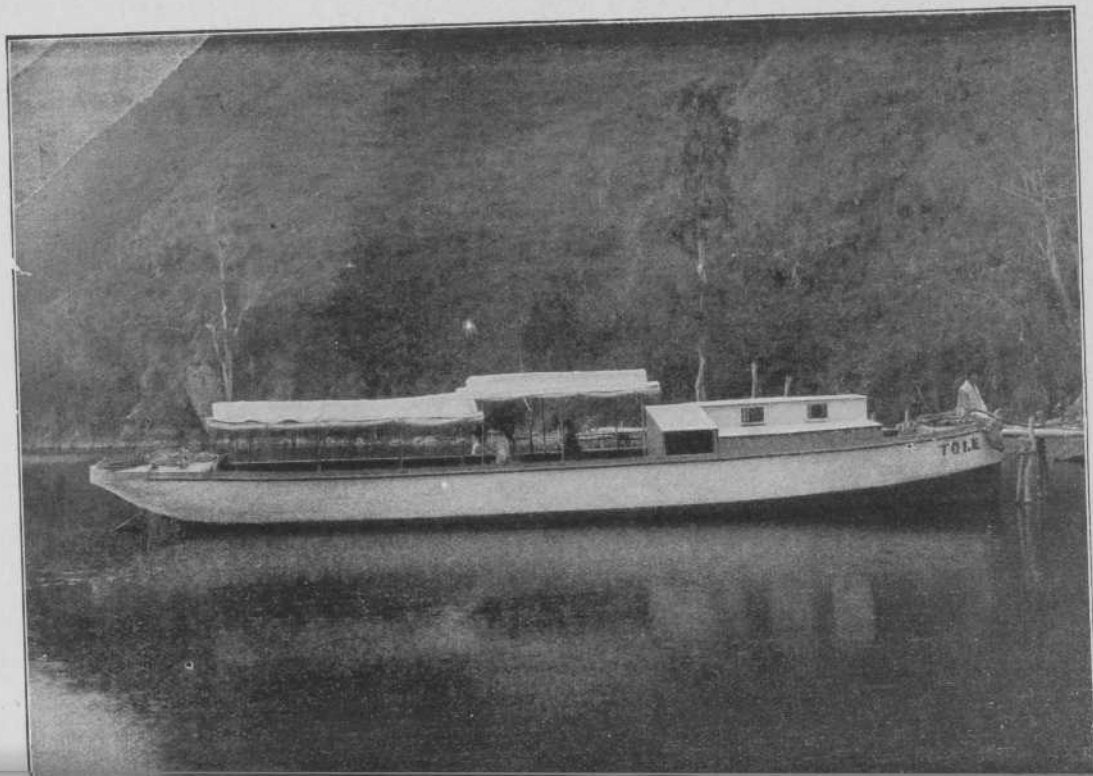
III

Letztes über Javans Geschichte 101

Mohammedanische

H. N. N. N.





Iets over Java's overgang tot het Mohammedanisme.

(Toespraak, gehouden op het Zendingsfeest te Ede den 3en
Juli 1907, eenigszins uitgebreid.)

Nederland is een „Christenland,” en het Nederlandsche volk een „Christennatie.” Niemand zal dit betwisten. En toch over méér Mohammedanen dan Christenen regeert onze koningin. Wat zeggen onze 5½ miljoen Christenen in Nederland tegenover de meer dan 30 miljoen belijders van den Islam in Indië, van welken alléén op Java met Madoera 22 à 24 miljoen! Dat is zoowat 6 Mohammedanen tegen 1 Christen in de landen, over welke de Nederlandsche vlag wappert. En toch was omstreeks 1400 Java nog geheel en al Heidensch. Toen echter onze vaders omstreeks 1600 hun handelsbetrekkingen met Java aanknoopten, en een begin maakten met hun veroveringspolitiek, heerschte daar oppermachtig de godsdienst van Mohammed.

Hoe is dat zóó geworden?

Tusschen 500 en 900 drong het Indiesche Boeddhisme dóór tot Sumatra en Java, en verdrong daar allengs het oorspronkelijke Indonesiesche Heidendom.

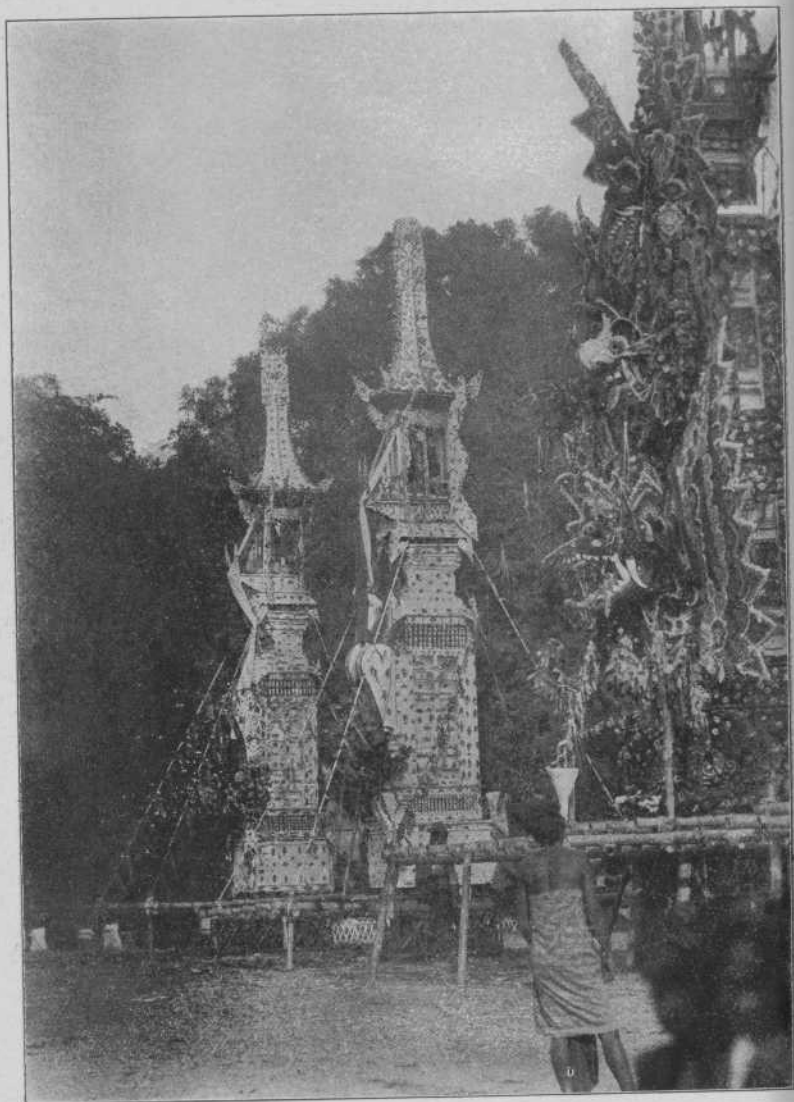
De Islâm vestigde zich in de 13e eeuw in Atjeh, en in 1416 waren Atjeh en Deli reeds geheel voor dien godsdienst gewonnen.

Op Java waren vooral Hindoesche kooplieden, die tot

den Islâm waren overgegaan, de pioniers van Mohammed's leer en eeredienst. Zij werkten in den beginne voor hun godsdienst bijna uitsluitend onder de aanzienlijke Soendaneezen en Javanen. Dat was in de éérste helft der 15e eeuw. Zij wisten een jongeren zoon uit een vorstengeslacht, die ontevreden was over zijn verhouding aan het hof, en er naar hunkerde, om macht uit te oefenen en een rol te spelen in de staatkunde, te bewegen, tot den Islâm over te gaan en de groote pelgrimsreis naar Mekka, de heilige stad der Mohammedanen, te ondernemen. Hij keerde terug als „Hadsji POERWA,” pelgrim POERWA, en trok al predikend, het land rond. Evenwel — hij moest vluchten, en toen begon hij allerlei list en lagen te smeden tegen de inlandsche regeeringen. Voortdurend bleef hij aan het onrust stoken, maar toch tot een algeheele verandering van den staat van zaken wist hij het niet te brengen. Daarvoor waren mannen noodig van meer geestkracht en meer talent. Hadsji POERWA bracht het niet verder dan tot wegbereider voor een Mohammedaanschen heilige, die krachtiger en geweldiger wist in te grijpen. Dat was de Arabier Sjeikh NOER-ED-DIN IBRAHIM IBN MAWLANA, die nog heden op Java vereerd wordt als de groote „SOENAN GOENONG DJATI,” de Heer van den berg der djatiboomen. Deze verstond de kunst beter dan Hadsji POERWA.

Java was in dien tijd verdeeld in tal van vorstendommen. En nu waren er altijd ontevredenen in overvloed. Dat kon kwalijk anders onder zulk een despotiesch bestuur als dat der toemalige vorsten. Deze ontevredenen wist IBN MAWLANA te belezen met allerlei wonderlijke beloften. Weldra was er een diepe vereering voor den vreemdeling met zijn wonder- en tooverspreuken, met zijn koninklijke houding en zijn gebiedend optreden. Eindelijk weet hij





het zoóver te brengen, dat er oproer ontstaat tegen den vorst van Tjeribon. Hijzelf werpt zich op als kroonpretendent. Velen volgen hem, den „wali (stadhouder) van Alláh (God)”. Hij maakt zich van de heerschappij meester, en weldra is in Tjeribon aan het volk de Islám opgelegd.

NOER-ED-DIN IBRAHIM IBN NAWLANA had een véélbelovenden zoon, HASSAN-ED-DIN geheeten. Deze werd door zijn vader naar het vorstendom Banten gezonden, om daar te doen, wat zijn vader in het vorstendom Tjeribon gedaan had. En waarlijk! het gelukte hem, zich van de heerschappij over het westelijk uiteinde van Java meester te maken. Vader en zoon beijveren zich om hun macht uit te breiden. Een tweede zoon van IBN MAWLANA, jonger dan HASSAN-ED-DIN, treedt nu ten tooneele. Hij dringt zich in bij het hof van Djakatra (later Batavia), en niet heel lang duurt het, of ook hij heeft den wettigen vorst verdrongen, en gehéél West-Java is in handen van deze drie apostelen van den Islám. Toen zij zich krachtig genoeg gevoelden, begonnen zij met geweld op te treden tegen de aanhangers van het Boeddhisme en van het Oud-Javaansche Heidendom. Wie dáaraan trouw bleven, moesten zich verschuilen, diep in het gebergte. Een klein, arm en onaanzienlijk overblijfsel van hen zijn de Bedoei's in het district Lebak (residentie Banten), zoo wel bekend door MULTATULI'S „MAX HAVELAAR”.

Op Oost- en Midden-Java ging het ongeveer op dezelfde wijze. Alléén schijnt dáár véél méér vroom bedrog in het spel te zijn geweest. De groote man in deze streken was een Javaan, die nog heden algemeen in zijn geboortestreek als heilige vereerd wordt, onder den naam „SOENAN KALI DJAGA”, Heer van de Djagarivier. Door een goochelwonder van één zijner neven werd hij gewonnen voor het

Mohammedanisme. Weldra was hijzelf nog grooter wonderdoener dan zijn leermeester.

Een staaltje van zijn bekeeringsmethode volgde hier. Als bedelaar vermoed, komt hij bij den rijken en zeer gierigen stadhouder van Semarang, en vraagt om een aalmoes. Hij wordt echter afgewezen. Eenigen tijd daarna biedt hij den stadhouder een pikol afgesneden gras te koop aan. Na loven en bieden betaalt deze hem daarvoor twintig koperstukken. Als hij is weggegaan, blijkt het, dat er goud tusschen het gras verborgen zit. Een weinig later komt hij weder aandragen met een pikol gras. De stadhouder betaalt hem daarvoor nu dertig koperstukken. Na zijn vertrek wordt er tusschen het gras een snoeimes gevonden. Doch de bedelaar is spoedig weder ter plaatse; vertelt, dat hij zijn mes bij ongeluk mede heeft ingepakt, en vraagt het vriendelijk en eerbiedig terug. De rijke en gierige stadhouder blijft op zijn stuk staan: „Voetstoots gekocht! Het behoort nu mij toe met al wat er in mag geweest zijn.” Eensklaps richt de arme zich op in zijn volle lengte, ziet den regeeringspersoon met zelfbewuste waardigheid en met bliksemende oogen aan, en onder een breed en plechtig gebaar, zegt hij: „Inhalige rijke! Verlangt gij naar nog méér goud en zilver en edelgesteenten? Beur dan gindschen steen op!” Daarop gaat hij langzaam, met fier opgericht hoofd en majesteuze schreden, henen. De stadhouder ijlt naar den aangewezen steen; laat die oplichten, en vindt daaronder een aanzienlijke waarde. Hij den onbekenden wonderman achterna, met allen speed. „Gij zijt niemand anders dan de SOENAN KALI DJAGA” — roept hij uit. De rest bepriijpt men. De Heer van de Djagarivier ontslaat den stadhouder van zijn eed van trouw aan den vorst van Mataram, stelt hem aan als „wali van van Allah” over het tot dusver door hem bestuurde ge-

bied, en belooft hem nog méér rijkdom, op voorwaarde, dat hij zooveel mogelijk Boeddhisten en Heidenen tot den Islâm zal doen overgaan. De gierige stadhouder van Semarang wordt later zêlf een heilige, die nog heden op zijn graf vereerd wordt door tal van Javanen.

Verder ging het hier, evenals op West-Java. Landstreek na landstreek werd veroverd op de „dsjaur's", de „ongeloovigen;" en zoodra men zich sterk genoeg achtte, begon men de weerspannigen te vuur en te zwaard te verdelgen. De prachtige Boeroeboedoer en de overige Boeddhistentempels werden ontheilgd. Tot puinhoopen liet men ze vervallen. Vele vervolgden vluchtten naar het Tengergebergte, waar de laatsten hunner afstammelingen hun ouden godsdienst bleven aanhouden tot ongeveer de helft der 19e eeuw. Toen gingen zij maar vrijwillig tot het Mohammedanisme over, want zij „schaamden er zich over, zoo alléén te staan."

Op deze wijze is Java met Madoera een Islamietiesch land geworden. Binnen twee eeuwen zijn millioenen bij millioenen Javanen, Soendaneezen en Madoereezen gewonnen voor den godsdienst van Mohammed.

Wij mogen wel zeggen: als er een godsdienst is, die zich gemakkelijk en snel uitbreidt, dan is het de Mohammedaansche. Wat is daarvan de reden?

Maar laten wij eerst vragen: Wie was zijn stichter MOHAMMED?

Zeer verschillend is hij beoordeeld. Als wij de midden-euwsche historieschrijvers uit de Grieksche en Latijnsche Christenheid zouden willen gelooven, dan is de man geweest een duivel in menschelijke gedaante, of op zijn minst een halve duivel. In ieder geval een gewetenloos bedrieger. Lateren hebben in hem gezien slechts een dweeper. Hoe hebben wij hem te beschouwen?

In den beginne, ja! vrij lang, heeft MOHAMMED het voorzeker eerlijk gemeend. Hij wilde zijn volk iets beters geven dan hun Oud-Arabiesch Heidendom; ook iets beters dan het Jodendom en het bedorven Christendom van zijn tijd. Hij was er beslist van overtuigd, dat hij daartoe geroepen was door den eenigen God van hemel en aarde. Met profetiesche geestdrift trad hij op. Maar — geestdrift kan, als het niet de geestdrift des Heiligen Geestes is, zoo licht ontaarden in dweepzucht. En dweepzucht gaat zoo gemakkelijk samen met oneerlijkheid, zoodra er eerezucht bij in het spel komt. En voegt zich daarbij nog een bepaald staatkundig streven, dan is ten slotte alles voor goed bedorven. Men meent dan in het eerst volkomen oprecht en eerlijk te wezen. En men is het ook, tot op zekere hoogte. Men gelooft, alleen voor de eere Gods te ijveren. Maar — het hart heeft daarbij lief de wereld en haar begeerlijkheden. Kleine misstappen worden in den beginne, alhoewel nog eenigzins schuchter, vergoelijkt. Weldra gaat men er, o zoo gemakkelijk, toe over om grootere, en allengs héél groote zonden, goed te praten. Eindelijk worden zij met vuur verdedigd in den naam van God. Het hoogmoedig hart weigert ooit geheel en al ongelijk te erkennen. En dan, wanneer ook een krachtig staatkundig streven zich in dit alles gemengd heeft, is het in de praktijk geworden: Het doel heiligt de middelen. Godsdienst kan er nu eenmaal niet tegen, met staatkunde tot een brei vermengd te worden. Beide bederven er van in den grond. Dit laat ons MOHAMMED'S streven zoo duidelijk zien. En helaas! voor zoovele Christenen in allerlei eeuwen, zoowel in de Roomsche als in de Protestantsche kerk, is Arabie's profeet en diens streven niet tot een afschrikwekkend voorbeeld geweest.

MOHAMMED'S uitgangspunt was voorzeker een groot-

sche gedachte: Eén groot rijk van God op aarde. Eén allenomvattende volkomene godsdienst. („Islâm” beteekent ook „de volkomene”.) Godsrijk en wereldrijk één. In den khalif, den beheerscher van de geloovigen, keizer en paus vereenigd in één persoon. Doch — omdat MOHAMMED niets begreep van een zuiver - gééstelijk Koninkrijk Gods, stichtte hij een wereldsch. Godsdienst en staatkunde mengde hij ten slotte in zijn heilig boek, de Korân, zóó door- één, dat onder zijn opvolgers staat en kerk werkelijk één zijn geworden.

Dit grootsche en stoute plan van den Arabieschen hervormer van godsdienst en staat scheen, in de éérste eeuwen na zijn optreden, te zullen worden tot ernstige werkelijkheid. In 623 moest MOHAMMED nog voor zijn tegenstanders vluchten uit Arabie's heilige stad Mekka. In 632 stierf hij, maar in die negen jaren had hij glorie- rijk gezegevierd over alle verzet van eenige beteekenis onder zijn volksgenooten. En honderd jaar na zijn dood waren in de macht zijner volgers: Arabië, Syrië, Mesopotamië, Perzië, Egypte, de gehéele noordkust van Afrika, Klein-Azië, Armenië, Sicilië, Spanje. Zelfs waren Moham- medaansche legerscharen doorgedrongen tot op ongeveer veertig uren afstand van Parijs. Eerst na een hardnek- kigen strijd van twee jaar konden zij uit Frankrijk ver- dreven worden. Later moest het Oostersch-Romeinsche rijk voor MOHAMMEDS volgers bukken. In 1452 bestond dit nog maar uit Konstantinopel en zijn omstreken. En Konstantinopel viel. In denzelfden tijd was de Islâm doorgedrongen, dóór Britsch-Indië heen, naar Nederlandsch Indië. En in onzen tijd zijn millioenen bewoners van het binnenland van Afrika overgegaan tot het Mohammedanisme.

Wat is toch het geheim van zulk een ongehoord snelle uitbreiding?

Wij mogen zeggen: Zijn bijzonder groot aanpassingsvermogen en zijne vrij geringe zedelijke eischen.

Op Java vooral komt dit aanpassingsvermogen van den Islâm sterk aan het licht. Het kostte den Javaan, den Soendanees, den Madoerees niet veel moeite, Mohammedaan te worden. De geloofsbelijdenis en eenige gebeden in het Arabiesch uit het hoofd leeren, de besnijdenis aannemen, benevens eenige bijzondere gewoonten, zooals bv. op Vrijdag rustdag houden, de groote Ramadânvasten waarnemen, géén wijn of sterken drank gebruiken, en géén varkensvleesch eten — ziet daar in hoofdzaak alles! En die geloofsbelijdenis van den Islâm, wat is zij kort! Zij luidt: „Lâ ilâhâ ill' Allâhoe, we Mohammadoen rasjoel allâhi", „er is geen God dan God, en MOHAMMED is Gods profeet". (Daar de Javanen de lange a als ò uitspreken, gelijkt het snelle herhaaldelijk opzeggen van de belijdenis van uit de verte een eentonig lō-lō-geroep.) Verder mocht de Javaan zijn Hindoesche en Oud-Javaansche goden behouden. Zij werden enkel maar gedegradeerd tot beschermengelen, wanneer hun éénmaal goede, en tot duivelen, wanneer éénmaal hun booze eigenschappen waren toegekend. Nog kwam daarbij de eisch, om minstens ééns in zijn leven de groote pelgrimstocht naar Mekka te ondernemen, maar de meeste belijders van den Islâm in onze Indiën waren, vóórdat de stoomvaart bestond, daarvoor te arm. Het getal hadsji's is dan ook eerst sterk toegenomen na het verschaffen van snelle en goedkoope reisgelegenheid naar Arabië, voornamelijk door ons, Christen-Nederlanders, hun aangeboden.

De Islâm belijdt voorzeker een éénigen God, maar welk een verschil tusschen MOHAMMED's God en onzen Hemelschen Vader, die liefde is, gelijk Jezus Christus ons Hem heeft leeren kennen! De God der Mohammedanen is de

Almachtige Opperheerscher, de Oostersche Sultan in het groot, die verre weg troont in den hoogsten hemel. Liefde jegens zondaren kent Hij niet; slechts gunst voor rechtvaardigen. Eenmaal heeft Hij alles voorbeschikt, zoodat de geheele wereldgeschiedenis afloopt gelijk een uurwerk. Zonder medelijden voor zwakke en ellendige zondaren, kan Hij hun slechts wezen een ijsskoude doodsche God, die aléén warm kan worden te hunnen opzichte, wanneer Hij in den dag des gerichts in toorn over hen ontbrandt. Deze God is niet veel méér dan eene verpersoonlijkt noodlot, en Zijn starre vóórbeschikking niet veel anders dan de opening van het noodlot. Vandaar dat een Mohammedaan zich koelbloedig in doodsgevaar begeeft, denkend: „Wanneer Allah mij bestemd heeft, om heden te sterven, welnu! dan is er toch niets aan te doen; en wanneer Hij mijn laatste ure niet bepaald heeft op van-daag, wel! dan blijf ik gespaard”. Vandaar ook dat laksche, zorgeloze, hetwelk de belijders van den Islâm kenmerkt in zoovele dingen des levens.

Liefde tot Allāh wordt van hen niet geëischt. Slechts toewijding, berusting, onderwerping, gelijk zij dieschuldig zijn aan de Oostersche despoten met hun absolute macht over het leven en den dood hunner onderdanen. Een recht-wereldschen God, bij al zijn hemelhooge verhevenheid, heeft MOHAMMED van zijn Allāh gemaakt. Zijn almacht daargelaten, zedelijk staat hij niet veel hooger dan een rechtvaardige khalif of sultan; in sommige gevallen zelfs lager, daar zulke Oostersche vorsten nog wel af en toe medelijden konden hebben met misdadigen en hun genade verleenen, wat Allāh niet doet.

Bij zulk een godsbeprip is het geen wonder, dat de toekomstverwachting der rechtvaardigen daalde tot het peil van een grof-zinnelijk paradijs, waarin zij, die hun

leven lieten voor de eere Gods, of op andere wijze dat lustoord verdienden, na hun opstanding uit den dood, een leven van wellust mogen genieten, omringd door schoone vrouwelijke paradijswezens, terwijl de vrouwen, die zij op aarde hebben gehad ten getale van hoogstens vier — vorsten mogen er méér hebben — van uit de verte kunnen toezien, hoe aangenaam haar gewezen echtgenooten zich vermaken mogen in alle eeuwigheid. De rechtvaardigen komen in dat paradijs over een brug ter breedte van de scherpte eens zwaards; de zondaars storten van die brug af in de vlammen der hel.

Nu hebben de mystieke secten, die allengs in het Mohammedanisme ontstonden, wel gevoeld, dat er iets ontbrak; dat bij een godsdienst, die in vormendienst en wettiescheit dreigt op te gaan, ten slotte alle zedelijke kracht verdwijnt. Eigenaardig — dezelfde quaesties, die gedurende de middeleeuwen de geesten in de Christelijke Kerk bezig hielden, en de strijdpunten uitmaakten tusschen het Nominalisme en Realisme bij de scholastieke en mystieke theologen der Roomsche kerk, werden ook in den Islâm behandeld, en heel wat sneller afgedaan dan in de Christenheid. Daarbij vormde de mystiek, vooral de latere, door de officieele scholastiek achteruit gezet, en op zelfbehoud bedacht, geheime bonden, die zéér machtig zijn geworden in onze dagen, en zich kenmerken door hevig fanatisme en vurige begeerte naar een Mahdi, die héél de wereld aan Allâh zal onderwerpen, en den godsdienst van Mohammed glansrijk doen zegevieren. Gevaarlijk onder deze mystieke broederschappen zijn b.v. de Naksjibendi, die in Indië vaak tot verzet tegen de Nederlandsche regeering prikkelden. Gevaarlijker nog de veel uitgebreidere secte der Senoesi, welker hoofdzetel in Noord-Afrika is; wier hoofd geheime bevelen in de Mohammedaansche wereld uitzendt





van Marokko tot Indië; en zijn macht is grooter dan die van den Sultan Khalif te Konstantinopel met diens Sjeikh-oel-Islâm en den Groot-sjerif van Mekka samen.

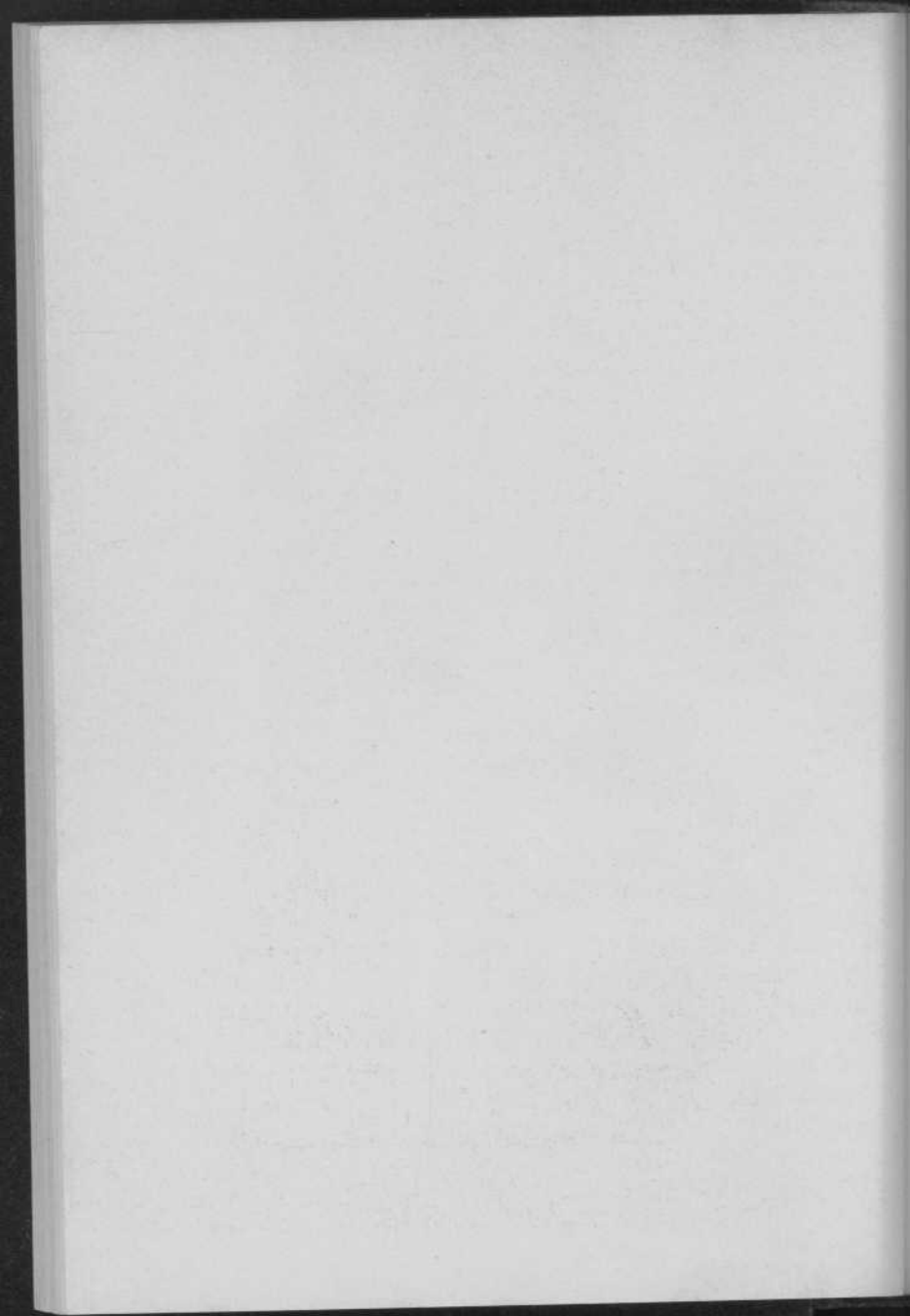
Deze secten met haar geheime bonden blijven immer haar ideaal voor oogen houden. Tot dusver waren de gelegenheden haar niet gunstig genoeg, om een algemeene verheffing van de Mohammedaansche wereld tot stand te brengen. De Afrikaansche Mahdi's waren te onbeduidend, om hun verlosserswerk te doen slagen. Maar men ziet uit en werkt vóórt, immer voort, meerendeels in het duister, om de zegepraal van den Islâm over de gansche aarde te doen erkennen als de zedelijke plicht van iederen Moslêm. Vasten en bidden en heilige extase moeten daarbij medewerken tot het beoogde doel: de triomf van Allâh.

Nu zegge niemand: „De tijd van jeugdige kracht is voor het Mohammedanisme voorbij, al lang voorbij. Het is oud en afgeleefd!” Die zóó spreekt, toont slechts zijn oppervlakkigheid. Onder de asch en de gestolde lava van MOHAMMED's vulkaan gloeit en smeult, diep verborgen, nog altijd het vernielend element, dat slechts wacht op de gunstige gelegenheid, om tot een algemeene geweldige uitbarsting te komen, en met verjongde krachten zijn fanatisme te toonen te vuur en te zwaard. Als de groene vaan van den profeet ontrold wordt tot den „heiligen oorlog” tegen de „dsjaur's”, de ongeloovigen, dan zal daar weder zijn het zelfde onstuimige woeden en dezelfde doodsverachting als voorheen. Geweld is en blijft de kracht van den Islâm. Van de wereld winnen door de macht der eeuwige liefde heeft het niet het minste begrip. Het verstaat Jezus Christus niet, al noemt het Hem op één na den grootsten profeet van Allâh. Het kent niet onzen God-en-Vader.

En toch heeft het Mohammedanisme iets, dat ons, Chris-

tenen, beschaamd kan doen staan. In de „Handelingen der Apostelen” lezen wij, dat er in Antiochië, de hoofdstad van Syrië, en in PAULUS' „Brief aan de Romeinen,” dat er in Rome, de hoofdstad van het Romeinsche rijk, gemeenten van Christus zijn ontstaan, vóórdat PAULUS dáár het Evangelie predikte. Wie ze gesticht heeft? Och! ze zijn als van zélf ontstaan door het woord en den wandel van eenvoudige belijders van Christus, arme klein-handelaars en werklieden, die met de Heidenen spraken over het heil, dat zij in den Zaligmaker van de wereld deelachtig waren geworden. Zoo ontstonden er huiselijke samenkomsten, gedachtewisselingen op markt en bazaar, en ten slotte een wêlgevestigde gemeente. Die eenvoudige broeders schaamden zich het Evangelie van Christus niet, maar woerden, bij hun handel en handenarbeid, met de geestelijke gavan, hun van God geschonken. Welnu! op de zelfde wijze „drijft” het Mohammedanisme „zending” onder de „ongeloovigen.” Ieder Mohammedaan in niet-Islamietiesche landen is op zijn manier zendeling. Zending-genootschappen noch kerkelijke Zending behoeft de Islâm. MOHAMMED's aanhangers geven in gesprekken met „andersdenkenden” steeds hoog op van de voortreffelijkheid van hun godsdienst en van zijn eenvoudigheid. Het Christendom met zijn belijdenis van „Vader, Zoon en Heiligen Geest,” welke zij niet verstaan, noemen zij een soort van Heidendom, een ziekelijke uitwas van het Jodendom; en dit laatste is hun slechts een voorbereidende godsdienst, die in den Islâm eerst zijn hervorming en voltooiing vindt. Maar nu Christenen en Joden over te halen tot hun belijdenis en eeredienst, alleen door overreding, zonder geweld, gaat niet zoo gemakkelijk; in onzen tijd allerm minst. Dáárom beproeft de Islâm zijn overredende kracht op het Heidendom. En dáár met beter gevolg, vooral waar dit





zichzêlf heeft overleefd. Dat was het geval met het Boeddhisme op Java in de 15e eeuw. (Trouwens het Boeddhisme heeft nooit veel zedelijke kracht bezeten; het verlamt geestelijk zijn aanhangers door zijn ideaal: wegzinken in het Nirwāna, het niet.) Dit is nog in onze dagen het geval geweest in die deelen van Nederlandsch Indië, waar de Islām zulke groote vorderingen heeft gemaakt, terwijl de toenmalige Nederlandsche Christenen, evenmin als de Nederlandsche regeering, voldoende oog hadden voor het dreigend gevaar van de zijde van het Mohammedanisme. Gelukkig is men in de laatste jaren op dit punt wijzer en waakzamer geworden. Maar dit alles neemt niet weg: op zich zelf is het toch iets voortreffelijks, dat zóó bijna iedere aanhanger van MOHAMMED op zijn wijze zendeling is, waar hij dit met hoop op goed gevolg kan wezen.

Mogen wij, Christenen, daarin bij hen achterstaan?

Hoe menigeen onder ons bergt zijn Christendom weg, als hij in aanraking komt met hen, die, het niet kennend, met minachting en verwatenheid, van uit de hoogte van hun „wijsheid”, daárop nederzien! Hoe menigeen maakt zijn godsdienst zóó tot een privaatzaak, dat zelfs zijn naaste buurman niet weet, hoe hij daarover denkt! Hoe menigeen, durft niet te getuigen van Christus! Ja! sommigen uit menschenvrees. Doch veel meer nog, omdat zij missen dat innige geloofsleven, dat zich gansch en al geven aan den Heer, dat in Antiochië en in Rome die ons bij name niet bekende belijders zoo sterk en zoo ijverig heeft gemaakt, en hen tot zegen deed zijn in veel wijderen kring, dan zij ooit konden vermoeden. Geen beter middel tot uitbreiding van Gods Koninkrijk dan een van Gods genade getuigend leven. Daárvan moet kracht uitgaan in onzen kring. En geschiedt dit, dan zal er óók kracht uitgaan van de gemeente, om Heidenen en Moham-

medanen te winnen voor Christus. Laten wij allen, als belijders van den heiligen naam onzes Verlossers, de aanhangers van den Islâm navolgen, om ieder op zijn wijze zending te wezen! En laten wij het doen op betere wijze dan zij, nl. in de kracht des Heiligen Geestes! Daartoe zijn wij geroepen!